

Miten valitaan äänestysääntöjä?

KAISA HERNE

Kun julkisuudessa puhutaan politiikasta, poliittisen päätöksenteon *instituutiot* ovat kohtuullisen harvoin esillä. Vaalitulosten analyysi keskittyy kampanjoihin ja äänestyskäyttäytymiseen, ei niinkään vaalijärjestelmään. Vaalijärjestelmä on kuitenkin yksi keskeisimmistä demokraattisen järjestelmän instituutioista, joka vaikuttaa merkittävästi siihen, kuka vaalit voittaa ja kuka häviää. Käytän termejä vaalijärjestelmä ja vaalitapa sekä äänestysmenettely ja äänestysääntö rinnakkain, vaikka kaksi ensimmäistä viittaa yleensä kansallisiin äänestysinstituutioihin, joissa valitaan ehdokkaita edustuksellisiin päätöksentekoeleimiin, kun taas kaksi jälkimmäistä voivat viitata minkä tahansa järjestön, yrityksen tai muun vastaavan käyttämään menettelyyn.

Eerik Lagerspetz analysoi kirjassaan *Social Choice and Democratic Values* laajasti äänestysääntöjen vaikutusta demokraattisiin päätöksiin. Lagerspetzin teos on tärkeä monestakin syystä, mutta erityisesti siksi, että se yhdistää harvoin keskenään keskustelevia normatiivisen demokrateorian ja sosiaalisen valinnan teorian perinteitä. Lagerspetz (2016, 68–69) havainnollistaa äänestysääntöjen vaikutusta esimerkillä, jossa sata äänestäjää valitsee voittajan viidestä vaihtoehdosta. Hän toteaa, että kun vaihtoehtoja on enemmän kuin kaksi, tarjolla on monia erilaisia äänestysääntöjä, jotka voivat tuottaa erilaisia lopputuloksia. Lagerspetzin esimerkissä äänestäjät laittavat kaikki viisi

ehdokasta paremmuusjärjestykseen ja voittajaksi selviää kukin viidestä vaihtoehdosta äänestyssäännöstä riippuen. Jos siis samojen äänestäjien mielipiteet syötetään viiteen erilaiseen äänestysmenettelyyn, on mahdollista, että saadaan aikaan viisi erilaista lopputulosta.

Koska äänestyssäännöt vaikuttavat suuresti siihen, keitä valitaan poliittisiksi päättäjiksi, myös *äänestyssääntöjen valinta* on yksi edustuksellisen järjestelmän tärkeimmistä päätöksistä. Lagerspetz käsittelee kysymystä kirjassaan muutamaa otteeseen, ja toteaa, että ne, joilla on valta päättää äänestyssäännöstä, voivat myös edesauttaa omaa tai omien suosikkiensa valitukseksi tuloa (Lagerspetz 2016, 70). Lagerspetz (2016, 70) lainaa Arend Lijphartia: ”Jos haluaa muuttaa määrätyn demokratian luonnetta, vaalijärjestelmä on todennäköisesti sopivin ja tehokkain tapa siihen”.

Äänestyssäännön valinnassa oleellista on etenkin kaksi kysymystä. *Kuka päättää* äänestysmenettelyn valinnasta, ja *millä menettelyllä* äänestyssääntö valitaan? Ensimmäinen kysymys on tärkeä, koska eri päätöksentekijöillä on erilaisia intressejä äänestyssääntöjen suhteen. Erityisesti ne, jotka valitaan tai jätetään valitsematta kyseisellä säännöllä, ovat *asianosaisia* äänestyssäännön valinnassa. Myös kansalaiset voivat olla *asianosaisia*, mutta epäsuoremmin etenkin silloin, kun puhutaan edustuksellisesta järjestelmästä. Ensimmäisen kysymyksen osalta tavallisin ratkaisu taitaa olla se, että ylin lakia säätävä elin päättää siitä menettelystä, jolla valitaan edustajat kyseiseen elimeen. Menettelyn ongelmana on, että kansanedustajat tai parlamentin puolue ryhmät ovat mitä suurimmassa määrin *asianosaisia*, vaalijärjestelmän voittajia tai häviäjiä. Toisinaan onkin ajateltu, että *asianosaiset* eivät ole oikeita tahoja päättämään vaalijärjestelmästä tai että vaalijärjestelmän valinta on päätös, johon kansalaisten pitäisi päästä vaikuttamaan suoraan. Vaalijärjestelmän valinnasta onkin järjestetty kansanäänestyksiä. Esimerkiksi Iso-Britannia äänesti vuonna 2011 vaalijärjestelmän muuttamisesta pluraliteettivaalista vaihtoehtoisen äänen menetelmään (alternative vote). Kanadassa on puolestaan järjestetty kaksi kansalaisraatia (citizens’ assembly), joissa on pohdittu

vaalijärjestelmän muuttamista. Ensimmäinen pidettiin Brittiläisessä Kolumbiassa vuonna 2004 ja toinen Ontariossa vuonna 2007.

Pohdin artikkelissani äänestysmenettelyjen valintaa. Keski-tyn siihen, millä säännöillä äänestysmenettely valitaan, en niinkään sitä, ketkä valinnan tekevät. Tarkasteluni liikkuu yleisellä tasolla, se ei sinänsä liity mihinkään määrättyyn valtioon tai edes äänestystyyppiin, vaikka on selvää, että parlamentin vaalitavan valinta on melko lailla erilainen kysymys kuin vaikka yhden puolueen puheenjohtajan vaalitavan valinta. Tarkastelen aluksi sitä, miten äänestysäännön valinta poikkeaa muista poliittisista valinnoista. Tämän jälkeen pohdin, millä menettelyillä valinta voidaan tehdä ja lopuksi tarkastelen kahta empiristä tutkimusta siitä, miten äänestysmenettelyjä valitaan.

Äänestysmenettelyjen valinta

Pelkistetysti voidaan ajatella, että äänestysmenettelyn valinta on samanlainen kuin mikä tahansa poliittinen valinta ja että sitä koskevat samat ongelmat. Jossain määrin tämä pitääkin paikkansa, mutta toisaalta voidaan myös sanoa, että äänestysäännön valintaan liittyy määrättyjä piirteitä, joka erottavat sen ”tavallisista” poliittisista päätöksistä. Monien yhteiskuntateoreetikkojen mielestä yhteiskunnan merkittäviä instituutioita koskevat, usein perustuslakiin kirjatut, valinnat ovat erityislaatuisia, eikä niitä siksi voida tehdä samoilla menettelyillä kuin muita poliittisia päätöksiä. Esimerkiksi Suomessa perustuslain muuttaminen tapahtuukin eduskunnassa erilaisella menettelyllä kuin tavallisen lain muuttaminen. Tavallisen lain säätäminen edellyttää eduskunnan yksinkertaista enemmistöä, perustuslain säätäminen puolestaan 2/3-osan enemmistöä. Lisäksi perustuslain muuttaminen edellyttää kaksien peräkkäisten valtiopäivien hyväksynnän, ellei lakia ole äänestetty kiireelliseksi, mikä puolestaan tapahtuu 5/6-osan enemmistöllä.

Yhteiskunnan perusinstituutioita (Rawls 1971) koskevia sää-döksiä pidetään erityisen tärkeinä, koska ne määrittelevät kyseisen yhteiskunnan pelisäännöt. Niiden toivotaan olevan

suhteellisen pitkäikäisiä ja laajasti hyväksytyjä ja siten yhteiskunnallisen vakauden takaajia. Perusinstituutioihin näyttäisi liittyvän myös eräs seikka, joka erottaa niiden valinnan muista poliittisista valinnoista – emme välttämättä halua, että kaiken tyyppiset preferenssit pääsevät vaikuttamaan perusinstituutioiden valintaan.

Lagerspetz käsittelee kirjassaan laajasti Kenneth Arrow'n (1951) mahdottomuusteoreemaa, joka määrittelee normatiiviset ehdot kollektiivisille päätöksentekomenettelyille ja osoittaa, että yksikään menettely ei voi taata, että nämä ehdot aina täyttyvät. Yksi Arrow'n ehdoista on *rajoittamaton alue* (universal domain), jonka mukaan mahdollisten preferenssijärjestysten joukkoa ei voida rajoittaa. Ehto vaikuttaa intuitiivisesti hyväksyttävältä – toki demokratiaan kuuluu ajatus siitä, että ihmiset saavat tykätä mistä tahtovat. Lagerspetz kuitenkin pohtii tämän(kin) ehdon mielekkyyttä. Rajoittamaton alue on sikäli merkittävä Arrow'n teoreeman kannalta, että se sallii myös sykliset preferenssiprofiilit ja teoreeman todistus puolestaan nojaa siihen, että sykliset preferenssit ovat mahdollisia. Jos preferenssijoukkoa rajoitetaan vain yksihuippuisiin preferenssiprofiileihin, muut Arrow'n esittämät ehdot pitävät paikkansa (Lagerspetz 2016, 191). Voidaan kuitenkin kohtalaisen turvallisesti väittää, että meillä ei ole perusteita rajoittaa sitä, mitä ihmiset demokraattisessa järjestelmässä preferoivat, ainakin kunhan preferenssit eivät rajoita toisten ihmiset vastaavaa vapautta. Kansalaisten tekemät äänestyspäätökset voivat siten perustua omaan etuun tai ne voivat perustua kaikkia hyödyttäviin periaatteisiin. Omien tai oman ryhmän intressien ajamista pidetään oikeutettuna osana poliittista elämää. Eri asia on sitten se, että empiirisesti määrätynlaiset preferenssiprofiilit voivat olla aika harvinaisia.

Mutta entä silloin kun valitaan äänestysmenettelyjä? Voiko valinta perustua mihin tahansa preferensseihin? Olin vuonna 2007–2008 asiantuntijajäsenenä oikeusministeriön asettamassa parlamentaarisessa vaalialuetoimikunnassa, jossa pohdittiin eduskuntavaalien vaalitavan muuttamista. Toimikunnan

tavoitteena oli pohtia keinoja vaalitavan suhteellisuuden lisäämiseksi, mistä se tekikin esityksen, ei tosin yksimielisen. Toimikunnan ehdotus ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta eduskunnassa ja vallitseva eduskuntavaalitapa jäi Suomessa voimaan. Vastaavanlaisia vaalitavan muuttamista pohtineita toimikuntia on Suomessa ollut aiemminkin, mutta vaalitavan muutoksessa ei ole koskaan onnistuttu. Vaalitavan muuttaminen on vaikeaa, koska se aina heikentää joidenkin tahojen mahdollisuuksia tulla valituksi. Eduskuntavaalien suhteellisuuden kasvattaminen olisi epäedullista suurille puolueille, jotka hyötyvät hieman vallitsevasta vaalitavasta. Vaalialuetoimikunnan jäseninä olivat pääasiassa puoluesihteerit, eduskunnassa taas kansanedustajat päättivät asiasta. Yhteistä molemmille toimijoille on se, että heillä on merkittäviä omia intressejä vaalitavan suhteen, he ovat asianosaisia.

Normatiivisesti ajatellen emme kuitenkaan haluaisi vaalitavan valinnan heijastavan asianosaisten intressejä, vaan pikemminkin joitain objektiivisesti arvioiden hyväksyttäviä normatiivisia kriteerejä. Tämän vuoksi yksinkertainen enemmistösääntö ei ole välttämättä hyvä tapa valita äänestyssääntöjä. Emme pitäisi oikeudenmukaisena sitä, että enemmistö päättäisi vaalitavasta, joka suosii vinoutuneesti enemmistön kannattamia ehdokkaita ja on epäedullinen vähemmistön ehdokkaille. Lagerspetz (2016, 71) kiinnittää huomiota siihen, että jos edustuksellinen lakia säätävä elin saa itse päättää siitä säännöstä, jolla sen edustajat valitaan ja päätös tehdään enemmistösäännöllä, kyseisen päätöksentekuelimen enemmistöillä on mahdollisuus räätälöidä äänestyssäännöt omaksi edukseen, vähemmistön kustannuksella. Tämä ei välttämättä kuitenkaan johda äänestyssääntöjen alituisen muuttamiseen. Äänestyssäännöt ovat pikemminkin melko pysyviä ja niiden muuttaminen hankalaa, koska yleensä ne, jotka ovat asiasta päättämässä, ovat saavuttaneet valta-asemansa vallitsevalla menetelmällä, eikä heillä näin ole omiin etuihin perustuvaa kannustinta muuttaa

menetelmää.¹ Jonkinlainen vakaus on toki hyvä asia, mutta toisaalta olisi hyvä, että äänestysääntöjä voidaan myös muuttaa, jos ne ovat sängen epäreiluja tai jos niihin liittyy muita selkeitä ongelmia.

Menettelyjä instituutioiden valintaan

Millä tavalla voisimme sitten vaikuttaa siihen, että perusinstituutiot heijastaisivat joitain yleisiä arvoja erityisten intressien sijaan ja kohtelisivat kaikkia tasapuolisesti? Demokraattisessa järjestelmässä ei voida suoranaisesti rajoittaa sitä, mitä päätöksentekijät preferoivat, mutta kirjallisuudessa on esitetty erilaisia institutionaalisia keinoja, jotka tähtäävät päätöksenteon *puolueettomuuteen*. Määrätty menettely on puolueeton, kun se ei suosi vinoutuneesti ketään, vaan ottaa tasapuolisesti huomioon kaikkien toimijoiden edut. Myös yksittäinen päätöksentekijä voi olla puolueeton ja puolueettomuutta vaaditaankin monilta toimijoilta, esimerkiksi viranhaltijoilta ja tuomareilta. Puolueeton päätöksentekijä tarkastelee päätöstä tasapuolisesti kaikkien asianosaisten kannalta (ks. esim. Barry 1995, Sen 2009, Rosanvallon 2011, Stone 2011). Adam Smith (1759) erottaa tavalliset päätöksemme, joita luonnehtii oman edun tavoittelu, moraalipäätöksistä, joita taas luonnehtii puolueettomuus.

Teoreettisessa kirjallisuudessa esitetään usein ajatuskokeita, joissa institutionaaliset ratkaisut tehdään *tietämättömyyden verhon* takana. Tavoitteena on tällöin perustella instituutioiden valinta viittaamalla ideaalien päätöksentekijöiden ideaalissa päätöksentekotilanteessa tekemiin hypoteettisiin valintoihin. Ajatus rinnastuu siihen, että eettisten periaatteiden valinta voidaan perustella hypoteettisten päätöksentekijöiden puolueettomassa ideaalitalanteessa tekemillä valinnoilla (Rawls 1971) tai ideaalin

---

¹ On tietysti mahdollista, että moraaliset seikat ohjaavat poliittisten päätöksentekijöiden ratkaisuja oman edun sijaan. Tällöin vaalijärjestelmän muuttamista voidaan vaatia, koska vallitsevaa menettelyä pidetään normatiivisilta ominaisuuksiltaan huonona.

puolueettoman päätöksentekijän tekemällä valinnalla (Harsanyi 1953, 1955). Tietämättömyyden verho takaa puolueettomuuden, koska sen takana kukaan ei voi räätälöidä itselleen edullisia periaatteita tai instituutioita. Buchanan ja Tullock (1962) esittävät, että perustavanlaatuiset yhteiskunnalliset valinnat pitäisi tehdä epävarmuuden verhon takana. Buchanan ja Tullock vertaavat tilannetta pelin säännöistä sopimiseen. Jotta säännöt kohtelevat kaikkia tasapuolisesti, eivätkä suosi ketään erityistä pelaajaa, niistä on sovittava ennen pelin alkua, eli ennen kuin tiedetään tarkkaan, millaiset säännöt ovat edullisia kenellekin.

Jon Elster (1998) ehdottaa erilaisia menettelyjä, joiden avulla voidaan simuloida tietämättömyyden verhoa käytännön päätöksenteossa. Menettelyjen tavoitteena on vähentää päätöksentekijöiden mahdollisuuksia ajaa valinnoissaan vain omaa etuaan. Yksi Elsterin (1998, 117) esittämistä keinoista on se, että institutionaaliset ratkaisut astuvat voimaan vasta kohtuullisen pitkän ajan jälkeen. Tällä menettelyllä voidaan Elsterin mukaan vähentää oman edun vaikutusta päätöksenteossa, koska päätöksentekijät eivät tiedä tarkkaan sitä, mikä heidän kannaltaan on edullista esimerkiksi kymmenen vuoden päästä päätöksestä. Äänestysäännön valinnassa Elsterin menettely voisi tosiaan vaikuttaa oletetulla tavalla, koska puolueiden kannatus vaihtelee, eikä millään puolueella voi olla täyttä varmuutta omasta kannatuksesta kymmenen vuoden päästä vallitsevassa tilanteessa. Vermeule (2007, 31–33) puolestaan esittää, että päätöksentekijöitä voidaan kannustaa käyttämään päätöksenteossa niin kutsuttuja verhosääntöjä. Verhosäännöt kehottavat päätöksentekijöitä pohtimaan päätöstä pelkästään oman näkökulmansa sijaan useista eri näkökulmista.

Myös 50 prosentin ylittäviä määräenemmistöjä ja yksimielisyysääntöä voidaan pitää menettelyinä, jotka lisäävät todennäköisyyttä siihen, että päätöksenteossa pystytään saavuttamaan kaikki näkökulmat huomioon ottava lopputulos. Kaikki päätöksentekijät hyväksyvät yksimielisen päätöksen, jolloin voidaan olettaa, että päätös ei perustu vinoutuneesti vain joidenkin päätöksentekijöiden etuihin. Yksimielisyysääntöön

liittyy kuitenkin joitakin merkittäviä ongelmia. Jos sivutetaan se, että yksimielisyys voi syntyä sosiaalisen, taloudellisen tai jopa fyysisen painostuksen avulla, yksimielisyys ei myöskään takaa sitä, että päätös saadaan aikaiseksi. Se ei ole *ratkaiseva* (decisive) sääntö (Lagerspetz 2016, 36–37). Ei ole takeita siitä, että yksimielisyys pystyttäisiin aina tai edes useimmissa tapauksissa saavuttamaan ja tällöin päätös jää syntymättä. Tämä tarkoittaa usein sitä, että vallitseva olotila, *status quo*, jää voimaan. Kaikissa päätöksentekotilanteissa ei ole olemassa vallitsevaa olotilaa, jolloin täytyy sopia jostain muusta toimintatavasta, jos yksimielisyyttä ei saavuteta. Määräenemmistöäännot sijoittuvat yksinkertaisen enemmistön ja yksimielisyyden väliin. Kun täydellisestä yksimielisyydestä luovutaan, päätös voidaan saavuttaa todennäköisemmin, mutta kustannuksena on se, että tällöin aivan kaikkia näkökulmia ei tarvitse huomioida.

Kokeellista tutkimusta instituutioiden valinnasta

Ajatuskokeet ovat argumentoinnin apuvälineitä, ne eivät sinänsä vaadi empiiristä testausta. Viime kädessä niiden vakuuttavuus perustuu muihin tekijöihin kuin empiiriseen evidenssiin. Voidaan kuitenkin väittää, että täysin epärealistinen ajatuskoe ei ole kovin vakuuttava ja siksi ajatuskokeiden empiirisellä testauksella on tiettyä arvoa. Lisäksi Elster esittää, että tietämättömyyden verhoa voitaisiin simuloida todellisissa päätöksissä. Siten on tärkeä tietää, millaisia seurauksia tietämättömyyden verhon takana tapahtuvalla päätöksenteolla voisi olla.

Tietämättömyyden verhon vaikutusta päätöksentekoon on tutkittu kokeellisen menetelmän avulla. Kirjallisuudesta löytyy myös kaksi teoreettista ”ennustetta” siitä, millaisia valintoja tietämättömyyden verhon takana olevat päätöksentekijät tekevät. Varsinaisia ennusteita väitteet eivät siis ole, sillä tietämättömyyden verho on normatiivisen argumentoinnin apuväline. Rawlsin (1971) mukaan tietämättömyyden verhon takana valitaan tulojakomalli, joka maksimoi kaikkein huonoimmassa tuloaluokassa olevien yksilöiden tulotason, kun taas Harsanyin

(1953, 1955) mukaan valituksi tulee tulonjakomalli, joka maksimoi keskimääräisen tulon. Frohlich, Oppenheimer ja Eavey (1987a, 1987b) tekivät ensimmäisen päätöksentekokokeen, jossa testattiin Rawlsin teorian oletusta tulonjakomallien valinnasta tietämättömyyden verhon takana. Heidän jälkeensä oletusta on testattu monissa koeasetelmissa (esim. Herne ja Suojanen 2004, Schildberg-Hörisch 2010). Kokeiden tulokset eivät anna yksiselitteistä tukea Rawlsin tai Harsanyin oletuksille. Eri maissa ja hieman eri variaatioilla tehdyissä kokeissa suosituimmaksi vaihtoehdoksi on osoittautunut kompromissi tulojen kokonaisuusmaksimoinnin ja alhaisimman tuloluokan maksimoinnin välillä.

Mitä sitten tiedämme siitä, millaisia *instituutioita* tietämättömyyden verhon takana valitaan? Lagerspetz (2010, 365) viittaa Wardin ja Wealen (2010) teoreettiseen artikkeliin tietämättömyyden verhon takana tehtävistä institutionaalisista valinnoista. Ward ja Weale esittävät, että tietämättömyyden verhon takana valittaisiin heidän ehdottamansa persentiili-menetelmä, joka minimoi odotettavissa olevat tappiot. Valinta tosin edellyttää myös sitä, että valitsijat ovat sitoutuneita määrättyihin äänestysmenettelyjä koskeviin normatiivisiin ehtoihin ja että heidän preferenssinsä ovat yksihuippuisia.

Äänestyssäätöjen valinnasta on olemassa joitakin kokeellisia tutkimuksia. Matthias Weber (2017) vertaa tietämättömyyden verhon takana tehtyjä äänestyssäätöjen valintoja täydellisen informaation vallitessa tehtäviin valintoihin. Weberin kokeessa ei tehty kollektiivista päätöstä, vaan koehenkilöt valitsivat yksityisesti äänestysmenettelyn, joista sitten yksi valittiin arpomalla ja äänestys toteutettiin kyseistä menettelyä käyttäen. Weberin kokeessa tietämättömyyden verhon takana valittiin sääntöjä, jotka hyödyttävät jäsenmäärältään suuria ryhmiä, kun taas täydellisen informaation vallitessa valittiin sääntöjä, jotka hyödyttävät päätöksentekijää itseään.

Omassa tutkimuksessamme koehenkilöt valitsivat kolmesta vaihtoehdoisesta äänestyssäännöstä (Herne ym. 2017). Vaihtoehdot olivat Lagerspetzin kirjassakin tiuhaan esiintyvät Borda-

menettely, pluraliteetti ja Suomen presidentinvaaleissa käytössä oleva kahden kierroksen menettely. Koehenkilöt jaettiin satunnaisesti kolmen hengen ryhmiin ja valinnat tehtiin anonyymisti tietokoneiden välityksellä. Koehenkilöillä oli mahdollisuus keskustella oman pienryhmänsä jäsenten kanssa tietokoneiden välityksellä ennen valintojen tekemistä. Koehenkilöt jaettiin neljään kokeelliseen käsittelyyn siten, että äänestysäännön valinta tehtiin joko enemmistösäännöllä, yksimielisyysäännöllä tai joko enemmistö- tai yksimielisyysäännöllä, mutta tietämättömyyden verhon takana. Tietämättömyyden verho tarkoitti sitä, että koehenkilöt eivät tieneet, mikä äänestysäännöistä oli heidän omalta kannaltaan edullisin, eli takasi heille suurimman palkkion kokeesta. Muissa tapauksissa he tiesivät, mikä sääntö olisi heidän omalta kannaltaan edullinen. Äänestysäännön valinnan jälkeen kussakin kolmen hengen ryhmässä toimitettiin äänestys valittua sääntöä käyttäen ja koehenkilöille maksettiin palkkio, jonka suuruus riippui äänestyksen lopputuloksesta.

Kun äänestysäännön valinta tehtiin enemmistösäännöllä, vaikutti siltä, että koehenkilöt pyrkivät neuvottelujen avulla saavuttamaan itselleen mahdollisimman hyvän lopputuloksen. Koska neuvotteluprosessit olivat eri pienryhmissä erilaisia, valinnat jakautuivat kolmen vaihtoehdoisen äänestysäännön kesken. Kun taas valintaan vaadittiin yksimielisyys, Borda-menettely oli selkeästi suosituin. Ero valittujen äänestysmenettelyjen jakaumissa oli tilastollisesti merkitsevä enemmistö- ja yksimielisyysääntöjen välillä. Niissä ryhmissä, joissa päätös tehtiin tietämättömyyden verhon takana, yhtä lukuun ottamatta kaikki ryhmät valitsivat Borda-menettelyn. Borda-menettelyn suosio siis kasvoi, kun siirryttiin enemmistösäännöstä yksimielisyyteen ja siitä edelleen tietämättömyyden verhon taakse. Lisäksi on huomattava, että kun koehenkilöt tiesivät, mikä menettely olisi heidän omalta kannaltaan edullinen, enemmistösääntö ja yksimielisyys johtivat erilaisiin valintoihin. Tietämättömyyden verhon takana päätössäännöllä ei puolestaan ollut väliä, eli enemmistö ja yksimielisyys johtivat molemmat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta Bordan valintaan.

Mitä johtopäätöksiä kokeestamme sitten voi tehdä? Yhden kokeen perusteella ei voi sanoa, että se osoittaisi Borda-menettelyn suosion muissa vastaavissa valintatilanteissa. Tutkimusta aiheesta kaivataan lisää. Koe kuitenkin osoittaa, että enemmistö- ja yksimielisyysääntö johtavat erilaisiin neuvottelutilanteisiin ja voivat sitä kautta johtaa myös erilaisiin valintoihin. Varovaisesti voisi myös epäillä, että yksimielisyysääntö ja tietämättömyyden verho voivat johtaa samantyyppisiin valintoihin.

Lopuksi

Olen tarkastellut äänestyssäännön valintaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä, etenkin sitä, miten päätössääntö vaikuttaa tähän(kin) valintaan. Pohdin äänestyssääntöjen valintaa aluksi käsitteellisesti, mutta lopuksi esittelin myös kaksi päätöksentekokoetta, joissa on tutkittu äänestyssääntöjen valintaa. Pidän kokeiden tuloksia alustavina, mutta suuntaa antavina. On selvää, että niiden tuloksiin vaikuttavat monet eri tekijät, esimerkiksi se, mistä vaihtoehtoisista säännöistä niissä valitaan ja se, miten koehenkilöitä palkitaan tehdyistä valinnoista. Tarkastelemani kokeet antavat kuitenkin viitteitä siitä, että kun oma etu on tiedossa, se myös vaikuttaa tehtyihin päätöksiin. Tällöin pyritään varmistamaan omalta kannalta paras äänestysmenettely. Toisaalta kun toimitaan tietämättömyyden verhon takana, päätöksentekijät valitsevat menettelyjä, jotka ovat kaikille edullisia, koska oma yksityinen etu ei ole tiedossa. Tulos on siltä kannalta mielenkiintoinen, että oman edun ja altruismin, tai prososiaalisuuden, osuutta yksilöiden päätöksenteossa on tutkittu kokeellisesti todella paljon. Pääasiallinen tulos tässä tutkimusperinteessä on se, että koehenkilöt eivät läheskään aina aja vain omaa etuaan, vaan ottavat myös muut huomioon ja toimivat epäitsekkäästi, esimerkiksi lahjoittavat rahaa vastapelaajalle ilman odotusta vastavuoroisesta lahjoituksesta (esim. Herne ym. 2013). Toki prososiaalisuuden esiintymiseen vaikuttavat monet tekijät, esimerkiksi se, millaisia sosiaalisia normeja tai odotuksia päätöksentekotilanteeseen liittyy. Kun tietämättömyyden verhoa ei

ole, äänestysäännön valintaa tuntuu ohjaavan lähinnä päätöksentekijöiden oma etu. Voidaan siis kysyä, eikö äänestysääntöjen valintaan liity normia tai odotusta, joka kehottaisi valitsemaan kaikkia hyödyttävää sääntöä. Onko valintatilanne niin vieras, että siihen ei osata liittää tällaista normia tai vaikuttaako päätöksen välillisuus, eli se että ei valita suoraan jotakin tulonjakoa, siihen, että oma etu motivoi päätöksentekoa?

Tampereen yliopisto

Kirjallisuus

- Arrow, Kenneth (1951). *Social Choice and Individual Values*. New York: Wiley.
- Barry, Brien (1995). *Justice as Impartiality*. Oxford: Clarendon Press.
- Buchanan, James M. & Gordon Tullock (1962/1965). *The Calculus of Consent*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Elster, Jon (1998). Deliberation and constitution making. Teoksessa Elster, Jon (toim.). *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 97–122.
- Frohlich, Norman, Oppenheimer, Joe A. ja Eavey, Cheryl L. (1987a). Choices of Principles of Distributive Justice in Experimental Groups, *American Journal of Political Science* 31: 606–636.
- Frohlich, Norman, Oppenheimer, Joe A. ja Eavey, Cheryl L. (1987b). Laboratory Results on Rawls's Distributive Justice, *British Journal of Political Science* 17: 1–21.
- Harsanyi, John C. (1953). Cardinal Utility in Welfare Economics and in the Theory of Risk-Taking. *Journal of Political Economy* 61, 434–435.
- Harsanyi, John C. (1955). Cardinal Welfare, Individualistic Ethics, and Interpersonal Comparisons of Utility. *Journal of Political Economy* 63, 309–321.
- Herne, Kaisa, Olli Lappalainen ja Elina Kestilä-Kekkonen (2013). Experimental Comparison of Direct, General, and Indirect Reciprocity. *Journal of Socio-Economics* 45, 38–46.
- Lagerspetz, Eerik (2016). *Social Choice and Democratic Values*. New York: Springer.
- Rawls, John (1971). *A Theory of Justice*. Oxford: Oxford University Press.

- Rawls, John (1996 [1993]). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rosanvallon, Pierre (2011). *Democratic Legitimacy. Impartiality, Reflexivity, Proximity*. Trans: Goldhammer A. Princeton: Princeton University Press.
- Schildberg-Hörisch, Hannah (2010). Is the veil of ignorance only a concept about risk? An experiment. *Journal of Public Economics* 94(11–12), 1062–1066.
- Sen, A. (2009). *The Idea of Justice*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Smith, Adam (1759/2006). *The Theory of Moral Sentiments*. Mineola: Dover Publications.
- Stone, Peter (2011). *The Luck of the Draw. The Role of Lotteries in Decision Making*. New York: Oxford University Press.
- Vermeule, Adrian (2007). *Mechanisms of Democracy. Institutional Design Small Writ*. Oxford: Oxford University Press.
- Ward, Hugh and Albert Weale (2010). Is Rule by Majorities Special? *Political Studies* 58, 26–46.

